

Klik **hier** voor het originele artikel (p. 108)

DE KUNST VAN HET IMPROVISEREN

Leraren zijn voortdurend aan het improviseren. Dat mag klinken alsof ze maar een beetje aanklungelen, maar het tegendeel is waar. Het is in dit beroep juist een goede eigenschap: *effectieve leraren passen hun handelen continu aan de behoeften van hun leerlingen aan*. Zo geven ze elk kind de kans om te leren en te laten zien wat het kan. Hoe doen leraren dat toch? Wat komt er kijken bij dit zogeheten adaptief lesgeven? Kun je dit aanleren en in welke omstandigheden lukt het beter? Dat hebben Parsons en zijn collega's helder in kaart gebracht: hun overzicht (2018) van krap 40 jaar onderzoek biedt kijk op de kunst van het improviseren.

HET IDEE

Een klas is een rommelige, want altijd onvoorspelbare, werkomgeving. Dat is nou net de charme van lesgeven: je kunt geen protocol afdraaien. De continue *wisselwerking* tussen jou en de leerlingen vraagt om *flexibiliteit* en *creativiteit*. Zoals je verhaal aanpassen als je wazige of verveelde blikken ziet. Onderzoekers kijken vol bewondering naar dit staaltje vakmanschap en spreken van een fantastische balanceeroefening. Het mag dan om actie en reactie gaan, een eenvoudige chemische formule voor lesgeven bestaat niet. Toch is het belangrijk om inzicht te krijgen in die adaptieve aanpak, juist omdat deze hét kenmerk is van effectieve leraren en zorgt voor gemotiveerde en beter presterende leerlingen. Bovendien wordt adaptief lesgeven nog belangrijker naarmate klassen diverser worden; daar bestaat *'one size fits all'* al helemaal niet. Als we weten hoe goede leraren hierin slagen, kunnen we dat meenemen in de opleiding en professionalisering van leraren, was het idee van de onderzoekers.

DE INZICHTEN

Adaptief lesgeven is een vraag-en-antwoordspel tussen leraar en leerlingen. Dat vraagt van leraren dat ze continu schakelen tussen hun eigen gedrag en dat van hun leerlingen. Parsons & co benoemen kenmerken van leraren die dit goed afaagt en omstandigheden die dat belemmeren en bevorderen.

Kijken en denken Voor adaptief lesgeven zijn 2 kernkwaliteiten nodig: *monitoren* en *denkkracht* (zie kader volgende pagina). In het hoofd van de leraar ratelt voortdurend een vertaalmachientje: ik wil ze dit leren, ik zie dit, dat betekent dat en daarom kan ik nu het beste X doen. Dit vraagt dus veel metacognitieve vaardigheden van leraren. Om hun denken aan te zwengelen benutten ze signalen van leerlingen – van hun gezichtsuitdrukkingen t/m toetsscores – zodat ze hun eigen gedrag op hen kunnen afstemmen. *Begrijpt een leerling alles, waar heeft hij nog moeite mee? Welk kind heeft een schouderklopje nodig en wie een pedagogische schop onder de kont? Hoe kan ik alle leerlingen motiveren?* De adaptieve gereedschapskist tijdens de instructie bestaat uit diverse handelingen die je naar gelang de situatie in de klas inzet: uitleggen, vragen stellen, overhoren, stimuleren, voordoen, leiden, uitdagen, feedback geven en verbindingen leggen tussen bekende en nieuwe stof.

Beginners en experts Ervaren leraren vertonen meer adaptief gedrag dan beginners. Ze hebben door hun praktijkervaring meer *pedagogical content knowledge* (PCK) opgebouwd. Dit omvat vakkennis, maar ook kennis over hoe leerlingen een bepaald vak(onderdeel) leren (en welke fouten ze onderweg vaak maken) en hoe je stof het beste kunt overdragen. Bij bijvoorbeeld breuken of werkwoordspelling kent en herkent de ervaren leraar alle valkuilen en weet hij die soepel te ontwijken. De leraar moet daarvoor boven de stof staan, louter de

lesmethode volgen is zelden adaptief. Hoewel ervaring telt, is adaptief lesgeven wel te stimuleren en dus leerbaar. *Door gerichte (video-) coaching op PCK krijgen beginners meer oog voor signalen van leerlingen en hun eigen gedrag.* Samen met collega's reflecteren op elkaars lessen blijkt ook bevorderlijk voor adaptief (leren) lesgeven. De onderzoekers benadrukken dat leraren op dit front nooit uitgeleerd raken. Lesgeven is *the learning profession*: ook ervaren leraren kunnen geen lesje afdraaien, ze moeten bij de les blijven en voortdurend nadenken hoe ze leerlingen het beste kunnen bedienen.

Obstakels Los van de ervaring van de leraar zagen de onderzoekers 3 grote obstakels voor adaptief lesgeven: *een strak curriculum, strikte standaarden en (afrekening door) toetsen*. Alle 3 snoeren ze de professionele ruimte en autonomie van de leraar in, waardoor deze moeite heeft om goed in te spelen op behoeften van leerlingen. De les moet door, het boek moet uit voor het eind van het schooljaar en de leerlingen moeten klaargestoomd voor de toets, want anders worden leraar en school daarop afgerekend. Onderzoekers zagen bijvoorbeeld dat leraren onder invloed van landelijk beleid in het kader van de Amerikaanse *No Child Left Behind Act*, *Race to the Top* en *Common Core State Standards* minder ruimte hadden om adaptief les te geven. Zelfs beleid dat erop gericht is het beste uit kinderen te halen, werkt dus ironisch genoeg averechts, omdat het leraren in een keurslijf duwt.

IN DE KLAS

Veel bevindingen in dit onderzoek zullen je bekend voorkomen, zeker als je al wat langer in het onderwijs meedraait. Toch is het nuttig er nog eens bij stil te staan en te reflecteren op je eigen gedrag in de klas. Hoe goed kijk jij naar leerlingen, kun je hun gezichten lezen? Gefronste wenkbrauwen, verveelde gezichten, wazige blikken – het zijn allemaal signalen dat jouw uitleg niet overkomt. Doe je er iets aan of denk je *'Help, dit hoofdstuk moet deze week echt af'*? En hoe lees jij prestaties van je leerlingen en toetsresultaten? Gebruik die als waardevolle

input voor je instructie. Dat een les anders loopt dan gepland, kan je inzicht verschaffen in het leren van leerlingen. Zolang jij de touwtjes in handen houdt (en de les dus niet ontspoord), is het de moeite waard mee te bewegen met de leerlingen: wat houdt hen bezig? Wat zegt dat over hun leren? En hoe kun jij daarop inspelen? Durf het boek los te laten en te vertrouwen op je eigen denkkraft. Hun leerproces is immers jouw belangrijkste doel. Benut vooral ook de denkkraft van je collega's, zeker als je nog niet zo lang voor de klas staat. Samen lessen (na)bespreken kan je helpen om het vak in je vingers te krijgen. Stel je leerlingen vragen, geef uitleg, test hun kennis met quizjes of wisbordjes, bemoedig en stimuleer hen, geef ze feedback, daag ze uit, doe voor hoe het moet en zie hoe ze leren. Oefen je kortom in de kunst van het improviseren!

Lesgeven vergt denkkraft *Adaptief lesgeven, 'responsive of reflective teaching', dialogisch lesgeven.* Het zijn allemaal verschillende termen voor ongeveer hetzelfde: rekening houden met wat leerlingen wel en niet begrijpen en je instructie daarop afstemmen. Dat vraagt om een metacognitieve houding oftewel *reflectie*: je moet voortdurend nadenken over je eigen gedrag en de gevolgen daarvan voor leerlingen. Onderzoekers onderscheiden *reflectie-in-actie*, *reflectie-op-actie* en *reflectie-voor-actie*. Dat eerste gebeurt tijdens het lesgeven. Denken en doen vinden dan vrijwel tegelijkertijd plaats, in een fractie van een seconde reageer je op signalen van leerlingen. Bij *reflectie-op-actie* blik je terug op je eigen les. Bijvoorbeeld tijdens het nakijken of in gesprekken met collega's. Het kan ook georganiseerd, als je bijvoorbeeld samen met collega's video-opnames van elkaars lessen bekijkt en bespreekt. *Reflectie-voor-actie* gebeurt tijdens het voorbereiden van je lessen: waar wil je aan werken en hoe ga je dat aanpakken? Je kunt je hiervoor laten voeden door de eerdere reflectie, tijdens en na de (vorige) lessen. Kortom, lesgeven is één grote denkkrafttraining.

Leraar24 *Professioneel statuut geeft leraren meer zeggenschap over de invulling van hun werk*